

## İnternet, kamusal alan ve demokrasi: Ekşi Sözlük'te bedelli askerlik tartışmaları örneği

Alper İşleyen\*

### Öz

Bu çalışma, Jürgen Habermas'ın kamusal alan tartışması bağlamında, Türkiye'de yayımlanan Ekşi Sözlük isimli internet sitesinin kamusal alan yaratıp yaratmadığını ana sorunsal olarak belirlemiştir. Bu çerçevede, kuramsal olarak kamusal alan kavramının tarihsel süreçteki görünümüne değinilmekte, demokrasi ile kamusal alan ilişkisi tartışılmakta, günümüzde internet ile kamusal alanın yeniden gündeme gelişi ve internetin kamusal alan üretip, üretmediği görüşlerine yer verilmektedir. Ayrıca katılımcı bir sözlük olarak, Türkiye'de yayım hayatına devam eden Ekşi Sözlük isimli internet sitesinin kendine özgü yönleri üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın uygulama bölümünde Ekşi Sözlük isimli internet sitesinde bulunan *bedelli askerlik* başlığı altındaki yorumlardan, 03.08.2018 günü resmî gazetede yayımlanarak, 7146 numaralı kanun ile yürürlüğe giren, *Askerlik kanunu ile diğer bazı kanunlarda ve 663 sayılı kanun hükmünde kararnamede değişiklik yapılmasına dair kanun* bağlamında çıkartılan bedelli askerlik yasası dönemini içeren tartışmaları kapsayan 305 yorum irdelenmektedir. İncelenen içeriklerden 217 tanesinin özel alana, 4 tanesinin kamusal alana ve 84 tanesinin ne özel alana ne de kamusal alana ait olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda, Ekşi Sözlük isimli internet sitesinin kamusal alan içeriklerinin oldukça az olduğu, var olan kamusal alana ait içeriklerin ise, ayrıca tartışmalara açık olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında sözlüğe yazar olarak katılımın sınırlanması, rasyonel tartışma ortamının bulunmayışı, tartışılan konudan sapılması gibi nedenlerle Habermas'ın idealize ettiği anlamda bir kamusal alanın gerçekleşmediği sonucuna ulaşılmaktadır.

**Anahtar kelimeler:** Kamusal alan, Ekşi Sözlük, bedelli askerlik, demokrasi, internet

## Internet, public sphere, and democracy: The case of paid military service discussion in Ekşi Sözlük

### Abstract

The main problem of this study is whether Ekşi Sözlük, a web page from Turkey, can be defined as a public sphere or not according to Jürgen Habermas's public sphere concept. In this context, the theoretical aspect of the concept of the public sphere in the historical process and, the relationship between democracy and the public sphere is discussed. The relationship between the Internet and public sphere and whether the Internet produces public sphere is also discussed. Also, it is focused on the unique aspects of Ekşi Sözlük as a participatory dictionary, which is continuing its existence in Turkey. In the empirical part of the study, the comments under the title of paid military service were examined. 305 comments are examined in the context of *the law on changes in Military service, some other laws, and decree law number 663*, which was published in the Official Gazette on 03.08.2018 and entered into force with the law number 7146. It was concluded that 217 of these contents belong to the private sphere, 4 of them belong to the public sphere, and 84 of them belong to neither the public nor private sphere. In this context, it is thought that the public domain content of Ekşi Sözlük web site is quite low, and the content of the existing public domain is also open to discussion. Apart from this, it is concluded that there is no public sphere in the sense that Habermas idealized because of the limitation of participation as a writer in the dictionary, lack of a rational discussion environment, and deviation from the subject discussed.

**Keywords:** Public sphere, Ekşi Sözlük, paid military service, democracy, internet

\* Amasya Üniversitesi, Gümüşhacıköy Hasan Duman Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, E-posta: alperisleyen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2855-5887

## 1. Giriş

Demokrasinin tarihsel kökenleri Antik Yunan dönemine kadar uzanmaktadır. Antik Yunan devletinde demokrasi sadece soylu bireyler için geçerli olmuştur. Bu nedenle tam bir demokrasi uygulandığı tartışmalıdır. Ayrıca Antik Yunan döneminden günümüze gelen süreçte genellikle bir şekilde demokrasinin izleri görülmüştür. Feodal toplumlarda temsilciler biçimini kazanmış, sanayi dönemi ile temsili demokrasi fikri ve uygulaması daha da keskinleşmiş 18. yüzyıl ile burjuva sınıfının toplumda yer alması, yönetim anlayışında da dönüşümü sağlamıştır. Fransız devrimi temsili demokrasi ve parlamenter sistem fikrini Batı Avrupa'da yaygınlaştırmış ve zamanla dünyanın birçok bölgesinde kabul gören egemen sistem olmuştur.

18. yüzyılda gelişen demokrasi anlayışı, Jürgen Habermas'ın kavramsallaştırdığı kamusal alan fikri ile dördüncü güç ayağını tamamlamaktadır. Ancak demokrasinin dördüncü güç ayağı günümüze gelen bu süreçte halen tartışılmaktadır. Kamusal alan kavramı büyük ölçüde demokrasinin sosyal temellerini açıklamak, siyasal çekişmelerin çözümüne yönelik etkili bir rasyonel eleştirel söylem geliştirilmesini sağlamak bağlamında ortaya atılmıştır (Calhoun, 1993, s. 269). Bu çerçevede kamusal alan, sivil toplum alanı olarak da tartışmaya açılmaktadır.

Günümüzde modern toplum ve teknolojik gelişim, demokrasi konusunun tartışmalarını farklı mecralara çekmeye başlamıştır. Bunlardan birisi de internetin gelişimiyle birlikte iletişim teknolojilerindeki dönüşüm temellidir. Bu bağlamda birbirine zıt iki fikir tartışmaların ana odağını oluşturmaktadır. Bunlardan birisi iletişim teknolojilerindeki gelişimin demokrasinin "dördüncü güç" görevine olumlu katkılar sağladığıdır. Bu fikrin karşısında yer alan eleştirel düşünce ise iletişim teknolojilerindeki gelişimin içerisinde bulunan birtakım eksiklikler ve uygulamaların demokrasiye olumlu katkı sağlamadığı, hatta daha da olumsuzluklar oluşturduğudur.

## 2. Tarihte kamusal alan örnekleri

Kamusal alanın izleri demokrasi tarihine kadar gitmektedir. Demokratik süreçler, kamusal alanı da paralelinde göstermiştir. Bu çerçevede tarihsel süreçte kamusal alana ilk kez Antik Yunan'da rastlanılmaktadır. Antik Yunan'da "polis (şehir devleti), insana varlık ve değer kazandırmak amacıyla gerekli olduğuna inanılan bir güç" konumundadır. Şehir devletinin vatandaşı olabilen bireyler hukuki anlamda da değer kazanmaktadır. Siyasal alana halk katılmakta, yasama ve yargılama süreçlerinde etkin olmakta, "yönetici seçme, savaş ve barışa karar verme, anlaşmaları onaylama" haklarına sahip bulunmaktadır. Bu çerçevede bireyler, özel hayatın dışında kalan alanda yurttaş olma vasıfları ile hareket etmektedir. Bu hareket bireylere kamusal işlev kazandırmış olmaktadır (Koç, 2015, s. 91-92). Kamusal alanın en önemli parçalarından birini enformasyon olarak bilinmektedir. "Kamuoyu" ifadesi, yurttaşların oluşturduğu kamusal gövdenin, devlet biçiminde örgütlenmiş yapıya karşı, gayri resmi olarak yürüttüğü eleştiri yapma ve onu kontrol edebilme görevlerine işaret etmektedir. "Toplum ve devlet arasında aracılık eden ve içinde kamunun kendisini kamuoyunun oluşturucusu olarak örgütlediği bir alan olarak kamusal alan ilkesi, böylece, 'kamusal bilgi' ilkesiyle uyum içerisindedir." Kamusal bilgi ilkesi devlet etkinliklerinin demokratik kontrolünü mümkün kılmıştır (Habermas, 2004, s. 96). Bu nedenle iletişimin olmadığı yerde kamusal alandan da söz edilememektedir.

Özel bireylerin kamusal bir birliktelik oluşturarak bir araya geldikleri her iletişim durumu, kamusal alanın bir parçası olarak ifade edilmektedir. "Yurttaşlar ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar." Habermas'a göre "günümüzde gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon kamusal alanın iletişim araçlarıdır" (Habermas, 2004, s. 95). Habermas'ın kamusal alanda tanımladığı iletişim biçimi, iletişimsel eylemi ifade etmektedir. İletişimsel

eylem bireylerin fikirlerini hür ve bağımsızca ifade edebildikleri, herkesin eşit olduğu ve fikirlerinden dolayı kimsenin birbirlerini yargılamadığı bir iletişim ortamıdır (Biçer Olgun, 2017, s. 47). Habermas kamusal alanı liberal demokrasilerde dördüncü güç olarak adlandırılan medya bağlamında sunmaktadır. Liberal düşünceye göre demokratik süreç, çekişen çıkarlar arasındaki uzlaşmalar biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede hakkaniyet; genel ve eşit oy hakkı, parlamenter kurulların temsili birleşimi, karar mekanizmaları gibi süreçlerle sağlanmaktadır. Bu tür kurallar liberal temel haklarla gerçekleştirilmektedir. Cumhuriyetçi görüş ise, demokratik iradenin etik-siyasal söylem biçiminde ortaya çıktığını savunmaktadır. Burada, müzakere tüm yurttaşlarca paylaşılmakta ve kültürel düzeyde oluşturulan bir zemin oydaşımına dayanmaktadır. Söylem kuramı ise hem liberal hem de cumhuriyetçi zeminden öğeler almaktadır. Bu yönetsel görüşe göre; pratik akıl, evrensel insan haklarından veya belirli bir topluluğun somut etik özünden ayrılarak söylem kurallarına ve tartışma biçimlerine dönüşmektedir. Son çözümlemede, normatif içerik doğrudan iletişimsel eylemlerin yapısından kaynaklanmaktadır (Dağtaş, 2014, s. 151-152). Dolayısıyla iletişim, kamusal alan ve demokrasi arasında bütünlük bulunmaktadır.

Liberal demokratik devletlerde özel bireylerin temel güvenceleri anayasal sınırlar içerisinde belirlenmiştir. İlk modern anayasalardaki temel haklar bildirileri, liberal kamusal alanın örneklerini oluşturmaktadır: Bu haklar, özel bir alan olarak toplumun özerkliğini garanti etmekte ve kamusal otoritenin işlevlerini de sınırlandırmaktadır. Ayrıca ilk modern anayasa örnekleri “sivil toplum ile devlet arasında, özel bireylerin kamusal bir gövde olarak toplandığı, yurttaşlara ait bir kamusal alanın varlığını” kabul etmişlerdir. Bu kamusal alan bağlamında bir araya gelen yurttaşlar toplulukları, “politik otoriteyi ‘rasyonel’ bir otorite haline dönüştürmek idealine dayanan bir amaçla, burjuva toplumunun ihtiyaçlarını devlete” iletmektedir. “Bu tür bir rasyonelliğin ölçümü serbest meta piyasasına dayanan bir toplumun öngereklerine uygun olan” genel yarar ilkesi olmuştur (Habermas, 2004, s. 99). Burjuva kamusal alanı, devletle toplum arasındaki gerilim bölgesinde, özel alanın parçası olarak gelişmiştir. Devlet ve toplum arasındaki temel bölünme, Orta çağın son dönemlerindeki egemenlik biçimleriyle ortaklıkları sağlanan yeniden üretim ve siyasal güç ilişkilerinin ayrışması anlamına gelmektedir (Habermas, 1997, s. 255). Modern dönemle birlikte burjuva sınıfı iktidarı oluşmaya başlamıştır. Bu durum devlet-toplum ayrışmasını beraberinde getirmiştir. Bu süreç sonunda “görev ve yetkileriyle kurumsallaşmış bir devlet ve kamusal karakteri kabul edilmiş bireyden söz etmek mümkün” duruma gelmiştir. Bu bağlamda kamusal alan ortaya çıkmaktadır (Koç, 2015, s. 93-94). 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar sadece ilan ve haberlerden oluşan tek sayfalık gazetelere alternatif olarak gelişen edebi gazetecilik, gazetelere ticari bir temel sağlamıştır. Bu süreç sonrası basın sadece haberlerin yayılmasını sağlamamış, kamusal tartışmalara da aracılık etmiş, güçlendirmiş ve kamuların bir kurumu durumuna gelmiştir (Habermas, 2004, s. 99). Kamusal alan ile devlet arasında köprü işlevi gören medya işlevinden uzaklaştığı ölçüde meşrutiyetini kaybetmeye başlamaktadır. Medyanın liberal demokrasilerde dördüncü güç görevi görebilmesi için bireylerin haber alma hakkını kısıtlamaması, ifade özgürlüğü ve çoksesliliğin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Ancak medyadaki tekelleşme ve ekonomi odaklı yayıncılık, medyanın kamusalıktan uzaklaşmasına neden olmaktadır (Koç, 2015, s. 114). Bu bağlamda medyanın liberal demokrasilerde bulunduğu ifade edilen dördüncü güç görevini yerine getirebilmesi için anayasada basın özgürlüğü net biçimde ifade edilmeli ve medyanın sahiplik yapısında tekelleşmenin önüne geçen kurallar getirilmelidir.

Habermas'ın kamusal alan kavramı, rasyonel düşünceye dayalı tartışma ortamını gerektirmektedir. Habermas'ın belirttiği 18. yüzyıl burjuva kamusal alanı eleştirel akla dayalı iletişimin bulunduğu bir ortamdır. Bu ortam gelecekte tekrar oluşabileceği gerekçesiyle “Habermas'a göre modernleşme henüz bitmemiş bir projedir.” Ancak Habermas'a göre 19. yüzyıl itibarıyla kamusal iletişim halkla ilişkiler ve reklamcılıkla özdeşleştiğinden dolayı, kamusal alanda eleştirel akla dayalı etkileşim ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla bu dönem

itibariyle kamusal alan yok olmuştur (Dağtaş ve Dağtaş, 2003, s. 50). Günümüz koşullarında kamusal alan fikri ancak başkalaşmış bir biçimde, “toplumsal ve politik iktidarın farklı bir biçimde, rasyonel olarak yeniden örgütlenmesi” biçiminde gerçekleştirilebilecektir (Habermas, 2004, s. 102). Günümüzde internetin kamusal alan oluşturduğu fikrine getirilen en keskin eleştiri, internette henüz rasyonel tartışma ortamlarının oluşmamasıdır.

### 3. Demokrasi, internet ve kamusal alan tartışmaları

İnternetin demokrasiye, dolayısıyla kamusal alana etkileri olduğu bir gerçektir. Bu etkiler olumlu ve olumsuz olarak nitelendirilebilmektedir. Bu nedenle internetin demokrasi ve kamusal alana etkilerine iyimser ve kötümser bakış açıları bulunmaktadır. Demokrasi, halk topluluğu anlamında kullanılan 'demos' kelimesiyle, yönetim veya iktidar anlamındaki 'kratos' sözcüklerinin birleşimiyle oluşan eski Yunanca bir sözcükten türemiştir. Bu çerçevede demokrasi halkın yönetimi veya iktidarı elinde bulundurması olarak tanımlanmaktadır (Yaman, 2017, s. 135). 19. ve 20. yüzyıllarda kitle iletişim araçları ve teknolojinin "demokratikleştirme" misyonu günümüzde internete yüklenmektedir. Sayısal teknolojideki yondeşme, bilginin niceliğinde artış getirmiştir. İnternet kullanıcılarının iletişim sürecine etken olarak katılabilmesi potansiyeli politik katılımı arttıracığı düşüncesini ortaya çıkartmaktadır (Şener, 2006, s. 63). İnternetin teknolojik potansiyeli, enformasyon ve demokratikleşme arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesine neden olmuştur. İnternete erişim sağlayan tüm yurttaşların kendisini özgürce ifade edebileceği, bilginin küresel olarak hızlıca dolaşıma sokulabileceği ve özel çıkar gruplarınca kontrol edilmesinin mümkün olmadığı bir ortam olarak sunulmaktadır (Şener, 2006, s. 64). Kamusal alan ve medyada yaşanan dönüşüm, iletişimsel rasyonalite ve müzakereci demokrasi modelinin önemini geleneksel ve özellikle yeni medya bağlamında yeniden tartışılır duruma sokmuştur. “Türkiye’de ve dünyada internet kanaatlerin şekillenmesi ve dolaşımı açısından son derece önemli bir alan/araç olarak öne çıkmaktadır” (Dağtaş, 2014, s. 154-155). Teknolojinin gelişimiyle beraber, “demokrasiyi sadece temsilcilerin seçilmesi ve bu kişilere yönetilenler adına karar alma ve uygulama hakkının verilmesi” biçiminde sınırlayan anlayışı yeterli görmemeye başlamıştır. “Yönetilenlerin söz söyleme ve karar verme rolünü siyasal temsilcilerin belirlenmesi sürecindeki ‘oy verme’ eylemi ile sınırlandırmayan, uygun ortamlarda kendi sorunlarını özgürce dile getirme ve bunlara ilişkin çözümler üretme, uygulama süreçlerinde de yer alma imkânı tanıyan bir yönetim anlayışında” bahsedilmektedir. Bu model, çok aktörlü, çoğulcu, paylaşımcı ve katılımcı bir model ile açıklanabilmektedir (Yaman, 2017, s. 137). Bu açıdan internet, doğrudan demokrasinin uygulanabilirliğine de olanak sağlamaktadır.

Teknolojinin kamusal alana etkileri tartışılmaya devam etmektedir. Habermas ve burjuva kamusal alanı, “özellikle internetin sağladığı katılımcı ortamın bir kamusal alan olup olmadığı tartışmalarıyla birlikte” güncelliğini korumaktadır. “Habermas'ın ideal bulduğu burjuva kamusal alanı 18. yüzyıl Avrupa'sında oluşan ve 19. yüzyılda dönüşen” kamusal alana işaret etmektedir. Söz konusu kamusal “ortam öncelikle yüzyüze iletişimin hakim olduğu ve daha çok edebi tartışmaların yapıldığı kahveler ve salonlar ve ardından daha siyasal bir içeriğin hakim olduğu yazılı” basından oluşmaktadır (Dağtaş ve Dağtaş, 2003, s. 50). İnternet; kullanıcısının etken konumda bulunması, içeriği kendisinin üretmesi, özgürce kendisini ifade etme imkânı bulması, sanal forumlar aracılığıyla tartışma ortamı bulunması küresel bir kamusal alan olanağı sağlamaktadır (Şener, 2006, s. 65-66). Yüz yüze iletişimin bulunmadığı bu tür bir kamusal alan birçok manipülasyonu da beraberinde getirmektedir.

Teknolojinin yarattığı yeni alanlar, fikir ayrılıklarına da neden olmaktadır. İnternet, kamusal alan ve demokrasi arasındaki ilişkinin sorgulandığı tartışmalara iki temel varsayımla yaklaşılmaktadır. Bir tarafta internetin demokratik bir kamusal alan olduğunu varsayan iyimser yaklaşımlar, diğer tarafta ise bu yaklaşımları sorgulayan şüpheli yaklaşımlar bulunmaktadır

(Binark, Özçetin ve Tümay Arslan, 2012, s. 52). Her iki yaklaşımın keskin görüşleri bulunmaktadır.

İyimser yaklaşım düşüncesine göre internet ve yeni iletişim teknolojileri; insanları birbirine yakınlaştırmakta, fikirlerin özgürce dolaşmasını sağlamakta ve ön kabullerin yıkılmasına imkân tanımaktadır. İyimser yaklaşımlar, yeni medya teknolojisinin gelişimi ve yaygınlaşmasının demokrasi kültürünün gelişmesi ve sağlamlaşmasına katkı sağladığını iddia etmektedir. Buna ek olarak iyimser yaklaşımlara göre internet; yurttaşların siyasal ve toplumsal kararlara daha fazla katılmasına etki etmekte, “fikirlerin ve kanaatlerin özgürce tartışıldığı, tek taraflı olmayan ve görmezden gelinebilecek seslerin kendine ifade şansı bulduğu demokratik” bir araç konumundadır (Binark, Özçetin ve Tümay Arslan, 2012, s. 52-54). Buna ek olarak internetin kamusal alan olduğu görüşü; ağ olarak etkileşimli olması, sınırlandırılmamış uzmanlaşma ve mekânların ortadan kalktığı, dolayısıyla iletişimsel ve politik katılımın önündeki engelleri kaldırma eğilimine vurgu yaparak, yeni, sanal sosyal kimlik oluşturma potansiyeline vurgu yapmaktadır (Born, 2012, s. 126). Bu bağlamda internetin enformasyon bolluğu oluşturarak bilinçlenmeyi arttıracığı, ulusal sınırları ve zaman sorununu aşarak kitlelere istedikleri zaman bilgi sağlayabileceği, yurttaşların katılımını teknik açıdan kolaylaştıracağı, sanal forumlar kanalıyla tartışma ortamı sağlayacağı, toplumdaki muhalif gruplara alternatif iletişim aracı sunacağı, bireylere düşük maliyetle haberleşme ve ifade imkânı tanıyabileceği, sivil toplum örgütlenmesini ve geniş kitlelere seslenilmesini mümkün kılarak kamusal alanı canlandıracağı, toplumu daha fazla demokratikleştireceği ifade edilmektedir (Şener, 2006, s. 63). Bu yaklaşıma göre internet demokrasiyi de güçlendirmektedir.

İnternete iyimser yaklaşımların paralelinde “yer alan şüpheli yaklaşımlar, internetin demokratik bir kamusal alan olarak düşünülmemeyeceğini; hatta bazı durumlarda otoriter güçler tarafından antidemokratik uygulamaların aracı olarak bile kullanılabilirdiğini belirtmektedirler.” Buna ek olarak internetin demokratik bir kamusal araç olamayacağını iddia eden yaklaşımlar, yeni iletişim teknolojilerinin ayrıcalıklı bir sınıfın erişimine açık olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede, internete erişim için ekonomik bir sermayeye sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca “yeni iletişim teknolojilerinin ayrıcalıklı bir kesimin erişimine açık olduğunu vurgulamaktadır.” Şüpheli yaklaşımlar interneti demokrasinin, “rasyonel tartışmanın ve ortak kanaat üretiminin bir alanı olmaktan çok, tepkisel, anlamsız ve öfkeli söylemlerin baskın olduğu, sistematik olmayan, karmaşa içerisindeki bir alan” olarak görmektedir (Binark, Özçetin ve Tümay Arslan, 2012, s. 55). Ayrıca internet üzerinde tekellerin oluşması, devlet ve özel sermaye tarafından tüketiciye dönüştürülen yurttaşların denetlenmesi amacıyla kullanımı, aşırı bireysel kullanımı ve kullanım amaçları gibi sorunlar internetin demokratikleştirici potansiyelini sınırlamaktadır (Şener, 2006, s. 67). Bu yaklaşım ise internetin demokrasiye katkılarından çok, zarar verdiği görüşünü savunmaktadır.

İnternete erişim ve demokratik kullanımı konusunda, ekonomik ve kültürel sermayeye sahip olma gerekliliği önemini korumaktadır. “Ayrıca, internete erişimi olan kesimler arasında da çevrimiçi tartışma sıklıkla bir azınlığın hâkimiyeti altındadır.” İnternet, demokratik tartışma kanallarını geliştirmesine karşın “ayrımcı, dışlayıcı, ırkçı, cinsiyetçi nefret söylemlerine de fazlasıyla ev sahipliği yapmaktadır.” Özellikle sosyal medya içeriklerinde nefret söylemlerine sıklıkla rastlanmaktadır (Dağtaş, 2014, s. 156). Binark ve diğerlerinin (Binark, Özçetin ve Tümay Arslan, 2012) *Türkiye’de internet, kamusal alan ve demokratik kanaat oluşumu* adlı çalışmasına göre; Türkiye’de internette demokratik bir kamusal alan ve rasyonel müzakere ortamının olmadığı, “internetin kişilerarası karşılıklı etkileşim ve akılcı müzakere alanları açısından önemli” ölçüde sınırlı kullanıldığı bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca internette içerik üreten azınlığın da interneti rasyonel müzakere alanı olarak pek kullanmadığı görülmüştür. Araştırmacılar Türkiye’de internet içeriklerinde nezaketsizlik ve medeni olmayan tavırlara sıklıkla rastlamışlardır. Fakat internetin parçalı yapısı içerisinde müzakere alanlarının varlığı,

tek taraflı bir yargıya varılmasını engellemektedir (Binark, Özçetin ve Tümay Arslan, 2012, s. 73). Dolayısıyla internet henüz demokratik süreçler için kullanılmamaktadır.

İnternet sağladığı basit ve hızlı erişim ve etkileşim “nedeniyle belli bir ölçüde kamusal alan olma özelliği taşımaktadır. Örneğin Türkiye’de alternatif haber siteleri, yaygın medyada rastlanmayan haber ve tartışma konularını gündeme getirmektedir.” Bu bağlamda internetin kamusal alan yaratmış olmasını tamamen reddetmek imkânsız olacaktır. “Ancak internet kullanımının eğitilmiş ve mülkiyetli üst sınıflar ve yine eğitilmiş ve mülkiyetsiz orta sınıflar arasında yaygın olarak” kullandığı göz önüne alınırsa, söz konusu kamusal alanın kimin kamusal alanı olduğu sorusu düşündürmektedir (Dağtaş ve Dağtaş, 2003, s. 57). Benzer biçimde internet ortamında rasyonel tartışma ortamının bulunmayışı veya çok az rastlanıldığı düşünüldüğünde, internetin nasıl bir kamusal alan oluşturduğu fikri tartışma yaratmaktadır.

#### 4. Katılımcı sözlük, Ekşi Sözlük örnekleri

“Sözlük, bir dilin bütün veya belli bir dönemde kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren” yapı anlamına gelmektedir. Sözlükler kelimelerin anlamlarını ya da başka dillerdeki karşılıklarını açıklayabilmektedir. Ayrıca özel ya da genel alanlarla ilgili sözlükler hazırlanabilmektedir (Yıldırım ve Başer, 2016, s. 185-186). İnternetin insan hayatına girmesi, sözlüklerin yapısında da değişime neden olmuştur.

Katılımcı sözlük, sözlükten esinlenerek meydana getirilen, bireylerin etkileşimlerine dayanan bir web uygulamasıdır. Katılımcı sözlüklerde seçilmiş bireyler çeşitli konular hakkında yorumlarda bulunmaktadır. Bu tür bir oluşumlarda her bir katılımcı oluşuma yazarak katkıda bulunduğundan *yazar* olarak adlandırılmaktadır. Katılımcı sözlüklerde bir konu kısıtlaması bulunmamaktadır. Ayrıca subjektif ve spekülatif bilgi içeriği oluşturulmamasına yatkınlık bulunmaktadır. Sözlük yazarları kendi fikirlerini birtakım doğrularla birlikte açıklamaya yatkındırlar. Böylece bir konu ile ilgili farklı görüşlerin ortaya konularak bir görüş çeşitliliğinin oluşması sağlanmaktadır. Ancak sözlüklerde bulunan bilgiler manipülasyona açık olduğu gibi, ilgili konu hakkında olumsuz yargılarda içerebilmektedir (Yıldırım ve Başer, 2016, s. 186). “Herhangi bir başlığa girilen tanım halindeki görüşler ise ‘entry’ olarak adlandırılmaktadır. Kullanıcılar, Sözlük yönetiminin belirlediği ve zaman içinde yenilenen kurallara uymak zorundadır” (Taşdemir ve Çevik, 2013, s. 29). Dolayısıyla sözlük yazarları da bağımsız değil, denetime açıktır.

Türkiye’de faaliyete başlayan ilk katılımcı sözlük, *Ekşi Sözlük* ismiyle bilinen web sitesidir. Ekşi Sözlük 15 Şubat 1999 tarihinde ilk yorumla faaliyete başlamıştır. Belirli bir konu hakkında başlık açarak yorum yazmayı sağlayan oluşum bilginin düzenli ve kolay erişilebilir olmasını sağlamıştır. Süreç içerisinde popüler duruma gelen Ekşi Sözlük sitesine yazar alımları bir süre sonra belirli sıralar dahilinde yapılmış ve kısıtlama getirilmiştir (Yıldırım ve Başer, 2016, s. 187). Yeni internet teknolojileriyle birlikte geleneksel sözlük anlayışı, yeni iletişim teknolojileriyle uyumlu duruma gelmiştir. Geleneksel sözlük anlayışını yıkan, “çağcıl bir referans kaynağı olarak değerlendirilebilen Ekşi Sözlük; e-sözlük” anlayışının sınırlarını zorlayan bir niteliğe sahiptir. Bu bağlamda Ekşi, doğru kavramının değişken olabileceğini, hatta doğruya birçok farklı açılardan bakılabileceğini ortaya koymaktadır (Gürel ve Yakın, 2007, s. 203-204). 1999 yılında kurulan Ekşi Sözlük sitesinin elli bin civarında yazarı ve üç yüz bin civarında kullanıcısı bulunmaktadır. Sözlük ilk dönemlerinde her internet kullanıcısının başlık açıp içerik oluşturabildiği bir internet sayfasıyken, popülerleşmesi sonrası sadece kayıtlı yazarların içerik oluşturabilmesine olanak sağlamıştır. Sözlük yazarı olabilmek için ise, yazar alımlarının açıldığı dönemlerde kayıt yaptırıp, Ekşi Sözlük içeriğine uygun 10 adet yorum yapma gerekliliği bulunmaktaydı. Ancak son yıllarda, her ne kadar sözlüğe yazar alımları tamamen serbestleşmiş gibi olsa da sözlük görevlileri “tarafından kontrol edilen ‘çaylak’ yazarlar sözlüğe yazar olarak katılabilmektedir” (Taşdemir ve Çevik, 2013, s. 29). Bu nedenle

Ekşi Sözlük yazarı olabilmek için geçilmesi gereken aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamaları da herkes geçememektedir. Dolayısıyla sözlük herkese açık değildir.

Ekşi sözlük, yazar ve ziyaretçi sayısının artışıyla medyada da görünür duruma gelmiştir. Ayrıca kendine “özgün içeriğe imkân veren yapısıyla ve gündelik yaşama dair her şeyin tartışılabilirdiği ve eleştirilebildiği bir ortam” biçimindedir. Bu haliyle “Türkiye’nin en çok ziyaret edilen web sitelerinden biri olmuştur” (Taşdemir ve Çevik, 2013, s. 30). Ekşi Sözlük içerik olarak “bilginin yanı sıra toplumsal bazda etkili olan pek çok tabu ve değer sorgulanmasına aracılık ederek kendine özgü bir kültür oluşturmuştur.” Ayrıca “Ekşi Sözlük; yerel, etnik, dini ve ulusal kültüre ilişkin sağlam bir referans kaynağı” oluşturmaktadır. Sözlük yazarlarının “kavram, olgu ve süreçlere ilişkin alternatif tanımları; gündem ile ilgili yorum ve değerlendirmeleri; gündem maddelerini halktan bir insan olarak ele almaları ve kamuoyunun nabzını tutmaları” Ekşi Sözlük’ün kamusal niteliğini ortaya koymaktadır (Gürel ve Yakın, 2007, s. 204). Sözlük, geleneksel ve sosyal medya içeriklerine de etki edebilmektedir.

Ekşi Sözlük’ün popülerliği, alt kültür ve popüler kültüre kenetlenmiş varlığı, kullanıcılar içerisinde kimi eleştirilere neden olmuştur. Ekşi Sözlük’e reklam alınması süreci itibariyle, Ekşi Sözlük’ün sloganı olan "kutsal bilgi kaynağı" özelliğini yitirdiği dedikoduları başlamıştır. Ekşi Sözlük’ün en çok takip edilen yazarlarından 'Otisabi' rumuzlu yazar şöyle bir entry girmiştir:

Sözlük zaman içinde alabildiğine sınırlı sorumlu bir grup "alternatif" ve "farklı düşünen" gencin arayışlarının, hezeyanlarının yaşandığı bir sığınak kimliğinden uzaklaşmış, Türkiye Cumhuriyeti’nin şehirli toplumunun kolektif kimliğine bürünmüştür. Sözlük, toplumsal maskelerinden bilerek ve isteyerek arınmış bireylerin sesini "dışarıda kalan" topluma duyurabilmenin tadını çıkaran bireylerin güdümünden çıkmış, toplumun olanca ağırlığıyla "içeri girmesi" ve abanması ile mahremiyetini yitirmiştir. (Ekşi Sözlük’ten akt. Taşdemir ve Çevik, 2013, s. 30)

Ekşi Sözlük’ün ticarileşmesi durumuna getirilen eleştirilerle birlikte 2012 yılının Eylül ayında sözlük moderatörleri topluca işlerini bırakmıştır. Ekşi Sözlük’ün kuruluşunun ilk yıllarından beri katkı sağlayan kullanıcılar, Ekşi Sözlük yöneticilerini eleştirmektedir. İddialar genellikle Ekşi Sözlük’ün “tamamen ticari bir organizasyona dönüştüğü, iş ve idari çevrelerle çok yakın ve organik ilişki içine girdiği ve de reklam yoluyla kazanılan paranın hiçbir şekilde moderatör ve yazarlarla” paylaşmaması olmuştur (Taşdemir ve Çevik, 2013, s. 31). Dolayısıyla Ekşi Sözlük aynı zamanda ticari kuruluş niteliği taşımakta ve sınırlayıcı kurallarla yönetilmektedir. Sözlük yazarlarının bağımsızlığı da sorgulanabilir durumdadır.

Ekşi Sözlük’te hukuki olarak sakıncalı olduğu düşünülen yorumların silinmesi ve düzeltilmesi sonrası tartışmalar sansür boyutlarına kadar ulaşmıştır. Ekşi Sözlük’e reklam veren ticari şirketlere yazar hesabı açılması, yine bu ticari şirketler aleyhine girilen yorumların silinmesi veya değiştirilmesi sonucu birçok yazar sansür iddialarıyla Ekşi Sözlük’ü terk etmiştir (Taşdemir ve Çevik, 2013, s. 34). Ekşi Sözlük bu biçimiyle “‘politik bir alt-kültür alanı’ olması değil, çoğunlukla ‘eğlence-boş zaman geçirme-dikkat dağıtma’ işlevinin öne çıktığı bir ‘buluşma’ ortamı” olmaktadır (Taşdemir ve Çevik, 2013, s. 36). Bu açıdan Ekşi Sözlük için popüler kültür ürünü nitelendirmesi yapılabilir.

Literatürde Ekşi Sözlük internet sitesini kamusal alan/kamusallık bağlamında yapılan çalışmalar içerisinde Gülten Arslantürk ve Hasan Turgut’un 2015 yılında yaptığı çalışma, Ekşi Sözlük’te cinsiyetçi kamusal alanın üretilmesi bağlamında irdelenmiştir. Çalışma, Ekşi Sözlük’te ataerkil içerik üretimine değinmiş, post-yapısalcı bir bakış açısıyla üretilmiştir. A. Filiz Susar ve Bilge Narin’in 2013 yılında yaptığı *sosyal paylaşımın tecimselleştirilmesi bağlamında internet reklamcılığı: Ekşi Sözlük örneği* isimli çalışma, Ekşi Sözlük internet sitesinin ekonomik olarak özerk olmaması, reklam alma kaygısının bulunması, bu nedenle kamusal alan olamayacağı üzerine durmuştur. Hatice Akca’nın 2010 yılında yapmış olduğu *The internet as a participatory medium: An Analysis of the Ekşi Sozluk website as a public sphere* isimli çalışma Ekşi Sözlük isimli internet sitesinin demokrasiye katkı sağladığını, yeni kamusal alanlar yarattığını savunmakta ve olumlu bakış açısıyla üretilmiştir. Bu açıdan çalışma, yapılan

diğer birçok çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu çalışma, Habermasyan bakış açısıyla, Ekşi Sözlük sitesinin kamusal alan oluşturup oluşturmadığını, bedelli askerlik tartışmalarının içerik analiziyle irdelemektedir. Bu açıdan diğer çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

### 5. Araştırmanın yöntemi, örnekleme ve sınırlılıkları

Bu çalışmada Ekşi Sözlük'te yer alan "bedelli askerlik" başlığı altında bulunan bölümler, bedelli askerlik tartışmalarının kamusal alan oluşturup oluşturmadığı yönünde irdelenmiştir. Çalışmada, nitel araştırma metoduna uygun olarak metin çözümlemesi yapılmış ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bedelli askerlik başlığı altında toplam 2855 sayfa içerik üretilmiştir. İlk yorum 05.09.1999 tarihinde yazılmıştır. İlk yorum; "yok" isimli yazar tarafından "arada bir ortaya cikan, parali askerlik meselesi. yas sorun olabilir, cinsiyet sorun olabilir. yurtdisince bilmemkac yil calistiktan sonra yas sorun olmaz. uzun surmez. mehmet bey olunur, mehmetcik yerine." biçiminde yazılmıştır. Çalışmanın yapıldığı dönemde konu güncelliğini koruduğu için yorumlar sıklıkla yapılmaya devam etmektedir.

Çalışmanın içeriği, 03.08.2018 günü resmî gazetede yayımlanarak, 7146 numaralı kanun ile yürürlüğe giren, *Askerlik kanunu ile diğer bazı kanunlarda ve 663 sayılı kanun hükmünde kararnamede değişiklik yapılmasına dair kanun* bağlamında çıkartılan bedelli askerlik yasası dönemini içeren, Ekşi Sözlük sitesinde yine "bedelli askerlik" başlığı altında, söz konusu kanun çerçevesindeki bedelli askerlik yasasından yararlanma konusunda yazılan yorumları içermektedir. Ekşi Sözlük isimli sitede bu kapsamda yazılan yorumlar çok fazla sayıda olduğundan dolayı, bedelli askerlik başvuruları bittikten sonra, herkesi içeren son celp döneminin açıklandığı tarih olan 19.11.2018 tarihi, saat 09.30 ile 23.55 arasında yapılan yorumlar seçilmiştir. Bu tarih ve saat aralığında toplam 305 adet yoruma rastlanmıştır. Yorum sayısının fazlalığı ve birçoğunun birbirine benzerliği nedeniyle amaçlı örneklem seçimi yapılarak, sadece içerikleri çalışmanın literatür bölümüne uygun konuları barındıran yorumlar makalede örnek olarak seçilerek gösterilmiş ve metin çözümlemesi yöntemiyle irdelenmiştir. Ayrıca 305 adet yorum nitelik olarak kamusal alan ve özel alan bağlamında ayrıştırılmış, her biri ayrı ayrı kamusal alan, özel alan veya her ikisini de kapsayıp kapsamadığına dair ayrıştırılmıştır. Söz konusu ayırım yapılırken bireylerin kendilerini ilgilendiren, toplumun genel yararına olmayan yorumlar özel alan, bunun paralelinde yer alan, toplumun genelini ilgilendiren, toplumun yararına rasyonel içerik üretiminin yapıldığı yorumlar ise kamusal alana bölünmüştür. Yorumların içeriğinde hem özel hem kamusal alana ait olanlar ile hem kamusal hem özel alana ait olmayanlar ayrıca belirlenmiş, sayısallaştırılmıştır.

### 6. Ekşi Sözlük'te karşılaşılan bedelli askerlik tartışmaları

İrdelenen içeriklerde yapılan ilk yorum 19.11.2018 tarihinde, saat 09.30'da "celplerin açıklandığı askerlik türü" biçiminde duyuru olarak yapılmıştır. Bu yorumun ardından yoğun bir şekilde Ekşi Sözlük yazarlarının birçoğu hangi celp döneminde, nereye gidecekleri ile ilgili bilgi yorumlarında bulunmuşlardır. Kadınların askerlik görevi olmadığı göz önüne alındığında bu tür yorumların tamamını erkek yazarların yaptığı düşünülmektedir.

*net bin kilo* rumuzlu Ekşi Sözlük yazarı 09.48'de askere gideceği tarih ve yer bilgisini içeren yorumunun devamına "..... tüküreyim yapacağınız işe..." biçiminde argo yorumda bulunmuştur.

*2pacalypse now* rumuzlu yazar ise "2020 ocak, erzincan. dilekçeyi yazar, subatta kısa döneme çeviririm. bir kez şansım yaver gitsin ..... nasıl is degistiricez bu halde?" biçiminde sinkaflı içerik üretmiştir.

*dungbeetle* rumuzlu Ekşi Sözlük yazarı ise askere gideceği tarih ve yer bilgisinin ardından tek sorununun yılbaşını nerede kutlayacağı olduğu bilgisini paylaşmıştır.



*herewegogoagain* rumuzlu yazar, askere gideceği tarih ve yer bilgisinin ardından, "ulan yollamayın işte daha ne yoruluyorsunuz? 32 yaşında olacam .... ölür kalırsak paraya çökecekler heralde." şeklinde yorumda bulunmuştur.

*kinyas ve kayra 23* rumuzlu yazar şu yorumda bulunarak sinkaflı içerik üretmiştir:

eylül'ler agustos'lar falan havada ucusuyor. beyler kusura bakmayın belki biraz agzimi bozacagim ama balınızı ..... ben sizin. 1 sene daha neredeyse yatis. soyle de bir sey var gerçi 1 sene daha neredeyse beklemek zorunda kalacaksınız. ısınızden gucunuzden olacaksınız. bu da sanssizliginiz olacak belki de. ben yine de diyorum son anda kurtardim da 2. celp'te gittim geldim.

*goel gallagher* rumuzlu Ekşi Sözlük yazarı "tsk nin ağırlıklı olarak otelcilik hizmeti verdiği 21 günlük askerlik türü" yorumuyla katkıda bulunmuştur. Yazarın bu yorumu konuyu içeriğinden saptırarak, alaya aldığı kanısını oluşturmaktadır.

*opucugu bekleyen kurbaga* rumuzlu kullanıcı "2019 ekim 32-b nedir sayın ..... , zaten 2019 aralık'da tecilim bitiyordu. gider gelirdik askere. sizin yapacağınız işin ta ..... ." yorumunun ardından askere gideceği yeri belirtmiş, sonrasında "tanım: bir .... derman olamamış askerlik türü." biçiminde *entry* girmiştir.

*slashedduff* rumuzlu yazar, askere gideceği yer ve tarih bilgilerinin ardından "evet nerede bizim whatsapp grubumuz. adi üşütük popolar olsun keza donacagiz." yorumunda bulunmuştur.

*cgkn* kullanıcı isimli yazar askere gideceği yer ve tarih bilgilerinin ardından "samsun'da görüşürüz petitolar varsa samsun aynı dönem oda yeşillendirsin... edit: telefona gelen mesaj ile soru işaretleri kalktı 16 şubat teslim tarihi :) aranızda hala samsun'a giden ..... yazmadığımı görüyorum. tek başıma mı gidecem lan canım sıkılır samsun'lu tertipler yeşillendirsin.." yazmıştır.

*anomimfotografci* rumuzlu sözlük yazarı "klavye delikanlıları asker oluyor. tebrikler gençler" yorumunda bulunmuştur.

*surround* rumuzlu yazar "icra edenlerin verdun'da mimic ordusuna karşı destansı bir mücadeleye katılacakları askerlik türü. koşarak ölüme gidiyorlar, ortalık adeta angel of Verdun, luitenant ripley kaynıyor." yorumunda bulunmuştur.

*money is the anthem of success* kullanıcı adıyla kayıtlı yazar "an itibarı ile sol frame asal\*'a dönmüştür. Lan bi gidin gelin artık yeter. 3-5 gün askerlik yapacaksınız 3 ay muhabbetini döndürüyorsunuz." yorumunda bulunmuştur.

*skooma* rumuzlu kullanıcı yazar ise şöyle yorumda bulunmuştur; "eylül sonu amasya çıkmış olan paralı saçmalık. eylül'e kadar serbest çalışmak zorunda kaldım demektir. muhtemelen paramı geri alıp kısa dönem yapacağım ... aynı hesaba geliyor. yapacağınız işi ....".

*api alper* rumuzlu yazar, 15 günlük sevk tarihlerini farklı algılayan kullanıcılara hitaben kendi askerlik yer ve tarih bilgilerini yazmış, ardından şu yorumda bulunmuştur:

en azından bendeki yazı bu, herkesin tarihleri farklıdır tabiki. yani diyorki, o 15 günlük süre askerlik yapacağımız süre değil sayın ..... , o sürede sevk belgelerinizi almanız gerekiyor. birliğe katılışınız sevk başlangıcı değil, sevk tarihidir. bir de sonuna 4 nokta koymuşlar trip atan ergen kızlar gibi. allahım devlet bize trip atıyor resmen.

Seçilen yorumlar genellikle bireylerin kendi özel durumlarını içermektedir. Ayrıca yorumların bazılarında sinkaflı küfürler bulunmaktadır. Küfürlü içerikler kamusal alan niteliği taşımamaktadır. Yorumların bazıları ise konuyu alaya alır biçimde oluşturulmuştur. Bu yorumların da kamusal alan niteliği taşıdığı düşünülmemektedir.

## 7. Kamusal, özel veya her iki alana da ait olmayan içerikler

Çalışma kapsamında Ekşi Sözlük'te, *bedelli askerlik* başlığı altında 305 adet içerik irdelenmiştir. Her bir yorum içerik bakımından bireylerin özel alanına ait, kamusal alana ait ve her iki alana da ait olmayan içerikler olarak kategorize edilmiştir. Söz konusu içeriklerin ayrımı yapılırken, bireyleri kişisel olarak ilgilendiren içerikler özel alana, toplumu ilgilendiren yorumlar kamusal alana, bilgi içeriği olan ve ne özel ne de kamusal alana ait olmadığı düşünülen yorumlar ise ne kamusal ne özel alana ait olarak belirlenmiştir. Örneğin, sadece bireylerin askere gideceği yer ve tarih bilgilerini içeren yorumlar toplumun genelini ilgilendirmediklerinden, bedelli askerlik konusunun toplumsal bağlamda ana tartışma konusu dışında olduğundan ve rasyonel bir tartışma içermediğinden dolayı özel alana ayrılmıştır. Bu tür bir yoruma daha somut örnek olarak; 19.11.2019 tarih, saat 09:41'de *Abraham does not worry* isimli Ekşi Sözlük yazarının "15. Piyade eğitim tugayı/amasya 15/3/2019" şeklindeki yorumu gösterilebilir. İncelenen yorumların büyük bir kısmını bu tür içerikler oluşturmaktadır. Her iki alana ait olmayan yorum içerikleri ise; bireylerin bedelli askerlik yaptıkları, yapacakları yerle ilgili bilgi paylaşımlarının yanı sıra, açıklanan celp tarihlerinin farklılığı gibi bilgi paylaşımlarını içermektedir. Bu içeriklerin de ne kamusal ne de tam olarak özel alana ait olmadığı düşünülmektedir. Kamusal alana ait olduğu düşünülen içerikler ise; toplumda tartışma konusu yaratabilecek nitelikte olan içeriklerden seçilmiştir.

*technicalte* rumuzlu yazar saat 10:57'de "askerliğim 31 mart seçimlerine denk geliyor, askerler oy kullanabiliyor mu bilenler yeşillendirebilir mi ?" sorusu ile kısmen kamusal alana uygun bir tartışma konusu içeriği başlangıcı yapmıştır.

*t cetveli yamuk olan cocuk* rumuzlu yazar "benim gibi fakirlerin yararlanamadığı ve üzüldüğü uygulama" biçiminde yorumuyla, bedelli askerlik uygulamasını kendi özelinde genellemiş ve ekonomik ayırımın altını çizmiştir. Bu nedenle bu tür bir yorum kamusal alana ait olarak kabul edilmiştir.

*saftirik tilki* rumuzlu yazar, Ekşi Sözlük yazarlarını da kapsayan bir eleştiri biçiminde şöyle yazmıştır: "ülkenin kalifiye insanları işinden gücünden oluyor temasıyla çıkılan yolda geline şu noktaya bak. bedelliye başvuranların çoğu öğrenci. bir kısmı işsiz. kalanlar büyük işler yapıyor olsa bari.". Söz konusu yorum daha önce bedelli askerlik uygulamasındaki 21 günlük temel eğitim konusuna yapılan eleştiriler üzerine yazılan son yorumların konudan saptığı, bu nedenle konuyu değiştirenlere yapılan bir eleştiri niteliğinde olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda söz konusu içeriğin kamusal alan niteliği taşıdığı düşünülmektedir.

İncelenen yorumlar içerisinde, son olarak *api alper* isimli yazar saat 23:55'te şunları yazmıştır:

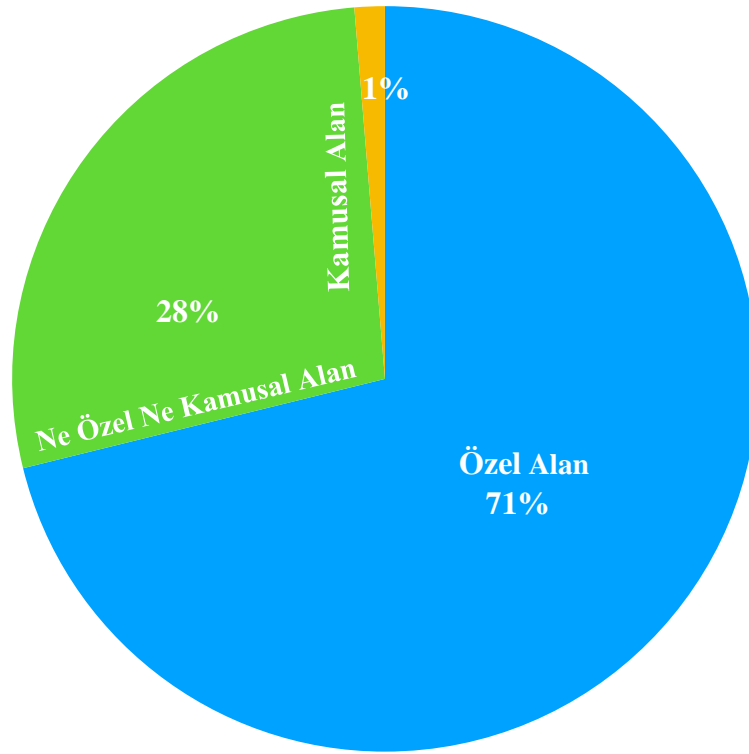
bu ülkede, futbol gibi paranın oluk oluk aktığı bir sektörde bile; devre arasında yabancı kuralı değişti. planlamasını buna göre yapan milyon dolarlık kulüpler mağdur oldu; sırf birileri öyle istedi diye. şimdi gelmiş diyorsunuz ki 21 gün artık kalkmaz. bakın tekrar söylüyorum, sezon başlarken belirlenen bir kural, henüz sezon bitmeden sezonun tam ortasında değiştirildi. burası böyle bir ülke. gidenler gittiğiyle kalır. gitmek laf mı; ölenler öldüğüyle kalıyor da bişey değişmiyor. o yüzden her ihtimale karşı uyanık olmakta fayda var.

Yazar, daha önce yapılan tartışmalara gönderme yaparak, 21 günlük temel eğitimin kaldırılmasını istemektedir. Bu çerçevede yazarın yorumunun kamusal alan niteliği taşıdığı düşünülmüştür.

İrdelenen 305 yorumdan 217 tanesi özel alana ait olarak bulunmuştur. Bu yorumların tamamı bireylerin bedelli askerlik yapacağı yer, tarih veya her ikisinin bir arada olduğu içeriklerden oluşmaktadır. Söz konusu içerikler, toplam yorumların %71'ini oluşturmaktadır. Kamusal alana ait olacağı düşünülen içeriğe ise 4 adet olarak rastlanmıştır. Ancak yine bu içeriklerin tamamen kamusal alana ait olabileceği tartışmalıdır. Bu içerikler de irdelenen toplam yorumların %1'ini oluşturmaktadır. Kalan 84 yorum içeriği ise ne kamusal ne de özel alana ait

olarak bulunmuştur. Bilgi paylaşımını içeren bu tür yorumlar, irdelenen toplam içeriklerin %28'ini oluşturmaktadır.

Şekil 1  
İçeriğin dağılımı



## 8. Sonuç

Katılımcı sözlüklerde konu kısıtlaması olmaması, katılımcı yazarların fikirlerini diledikleri gibi beyan etme özgürlüklerinin bulunması, katılımcıların diledikleri konuyu gündeme getirme özgürlükleri ve yazarların konu ile ilgili beyanlarını sunarak fikir çeşitliliği oluşturmaları açısından bakıldığında kamusal alanın varlığı görülmektedir. Buna ek olarak, Ekşi Sözlük sitesinin kendine özgü jargonlarının olması, özgün bir içeriğe sahip olması ve gündelik yaşama dair her konunun tartışmaya ve eleştiriye açıklığı kamusal alanın varlığına işaret etmektedir. Ekşi Sözlük içerisinde bulunan yazarların, makam ve mevkilerini dışarıda bırakarak, kim olduğu bilinmeden yorumda bulunması, eşit bir iletişimin de varlığını göstermektedir. Bu çerçevede Ekşi Sözlük yazarlarının gündeme ilişkin yorum ve değerlendirmeleri halktan birilerinin yaptığı izlenimi vermektedir. Ekşi Sözlük yazarları içerisinde uzmanlar veya tanınmış bireyler olsa dahi, yazarların genellikle anonim tutulması, eşitliğin, dolayısıyla kamusal alanın önemli bir kuralının oluştuğunu göstermektedir.

Ancak Ekşi Sözlük yazarlarının özel olarak seçilmesi, herkesin yazar olamaması, web sitesinin ticari kaygılarla hareket etmesi gibi hususlar düşünüldüğünde kamusal niteliği de tartışma yaratmaktadır. Ekşi Sözlük sitesine yazar olarak katılım her geçen gün daha da zorlaşmaktadır. Geçmişte yazar alımı için açılan zamanlarda yazarlar seçilirken, günümüzde *çaylak* olarak nitelendirilen yazarlıkla üyelik başlangıcı yapılabilmekte, diğer yazarların ve moderatörlerin çeşitli süzgeçlerinden geçildikten sonra yazar olarak yer alınabilmektedir. Ancak Habermas'ın kamusal alan nitelendirmesinde, kamusal alanlara herkesin açık katılımı sağlanmakta, belirli konuda bilgisi olsun ya da olmasın, fikir beyan etme özgürlüğü bulunmaktadır. Buna ek olarak, kamusal alanlarda herhangi bir ticari kaygı ile hareket edilmeden özgür irade ile rasyonel tutum neticesinde kararlar alınabilmektedir. Ancak Ekşi

Sözlük sitesinin reklam ve ticari kaygıları yine kamusal niteliğini sorgulanır duruma getirmektedir.

İncelenen metinlerde Ekşi Sözlük yazarlarının yorumlarının, genellikle rasyonel bir tutum içermediği görülmüş, ayrıca küfürlü içeriklere sıklıkla rastlanmıştır. Buna ek olarak, içeriklerde, konuyu gerçek boyutundan saptırarak alaya alan ifadeler de çok sık rastlanmıştır. Oysaki bedelli askerlik konusu toplum vicdanında sıklıkla sorgulanan bir konudur. Ekonomik bir güce sahip olanlarla, ekonomik güce sahip olmayanların ayırımının net olarak ortaya çıktığı ve kamuoyunda konunun bu açıdan tartışıldığı göz önüne alındığında, incelenen metinlerde konuya rasyonel biçimde yaklaşılmadığı görülmüştür. Bu çerçevede Ekşi Sözlük'ün kamusal alan niteliği olmadığı söylenebilir.

İrdelenen 305 içerikten 217 adet yorumun özel alana ait olduğu, 4 adet yorumun kamusal nitelikte olabileceği ve 84 adet içeriğin de askerlik işlemleri ile ilgili bilgi edinme ve bilgi paylaşımı türünden konular içerdiği düşünüldüğünde, kamusal alanın oldukça sınırlı kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmanın sınırlı tutulduğu ve 'bedelli askerlik' başlığı altındaki tüm yorumların incelenmediği durumu göz önüne alınırsa, Ekşi Sözlük'te konunun farklı yönleriyle de tartışıldığı düşünülmektedir. Bu nedenle Ekşi Sözlük'ün kamusal alan niteliği yine tartışmaya açık kalacaktır. Gelecekte bu konuda yapılacak benzer çalışmalar internetin demokrasiye katkıları ve kamusal alanlar yaratıp yaratmadığı hususunu daha net ortaya koyacaktır.

## Kaynakça

- Akca, H. (2010). *The internet as a participatory medium: An Analysis of the Ekşi Sozluk website as a public sphere* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). University of South Carolina, Columbia.
- Arslantürk, G. & Turgut, H. (2015). 8284 Vakası: Ekşi Sözlük'te cinsiyetçi kamusal alanın yeniden üretilmesi. *İlef Dergisi*, 2(1), ss.45-76.
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2759>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2760>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2761>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2762>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2763>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2764>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2765>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2766>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2767>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2768>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2769>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019): <https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2770>

- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2771>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2772>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2773>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2774>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2775>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2776>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2777>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2778>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2779>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2780>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2781>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2782>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2783>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2784>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2785>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2786>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2787>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2788>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2789>
- Bedelli Askerlik. (t.y.). *Ekşi Sözlük*. Erişim adresi (02 Ocak 2019):  
<https://eksisozluk.com/bedelli-askerlik--39846?p=2790>
- Biçer Olgun, H. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in kamusal alan yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 45-54.
- Born, G. (2012). Mediating the public sphere: Digitisation, pluralism, and communicative democracy. Christian J. Emden & David Midgley (Ed.), *Beyond Habermas Democracy, knowledge, and the public sphere* (s. 119-146) içinde. Londra ve New York: Berghahn Books.
- Callhoun, C. (1993). Civil society and the public sphere. *Public Culture*, 5, 267-280.
- Dağtaş, B. ve Dağtaş, E. (2003). Habermas'ın burjuva kamusal alanı tanımı çerçevesinde yazılı basının konumu ve dönüşümü. *Kurgu Dergisi*, 20, 49-61.

- Dağtaş, E. (2014). *Kamusal alan ve medya Münevver Karabulut cinayetinin basındaki yansımaları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gürel, E. & Yakın, M. (2007). Ekşi Sözlük: Postmodern elektronik kültür. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(4), 202-220.
- Habermas, J. (1997). *Kamusallığın yapısal dönüşümü* (T. Bora & M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Habermas, J. (2004). Kamusal alan (M. Özbek, Ed. & Çev.). *Kamusal Alan* (s. 95-102) içinde. İstanbul: Hil Yayın.
- Koç, C. (2015). Neoliberalizmde devlet ve kamusal alan üzerine bir bakış. *TBB Dergisi*, 117, 91-116.
- Özçetin B.; Tümay Arslan, U. & Binark, M. (2012). Türkiye'de internet, kamusal alan ve demokratik kanaat oluşumu. *Folklor/Edebiyat*, 18, 72(4), 51-76.
- Susar, A. F. & Narin, B. (2013). Sosyal paylaşımın tecimselleştirilmesi bağlamında internet reklamcılığı: Ekşi Sözlük örneği. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 3, 53-66.
- Şener, G. (2006). İnternet ve demokrasi ilişkisine dair eleştirel bir yaklaşım. *Türkiye'de internet konferansı bildirileri* (s. 63-67) içinde. Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi.
- Taşdemir, B. & Çevik, R. (2013). Hâkim tasarım ve Ekşi Sözlük: İnternet'in dönüşümünü anlamak. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 37, 22-39.
- Yaman, F. T. (2017). Katılımcı demokrasi: Kapsam ve unsurlar. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 136-160.
- Yıldırım, O. & Başer, E. (2016). İnternetin girişimciliği kapsamında değişen enformasyon siteleri üzerine bir değerlendirme. *Global Media Journal TR Edition*, 6(12), 172-200.